

„NOVA MORALKA“

Dr Jordan KUNIČIĆ

Drugi vatikanski koncil nije bio »koncil radikalne reforme«, ali se s punim pravom može nazvati »koncil obnove« — rekao je Pavao VI dne 23. XII prošle godine pred kardinalima i prelatima Rimske Kurije. A svaka obnova, znamo, traži žrtve, nameće posebne dužnosti. Toga je Crkva sasvim svjesna.

U tu atmosferu »obnove« može se uklopiti i ovo pitanje »nove moralke«. Kada čovjek čuje izraz »nov« ili »nova«, u ovom slučaju »nova moralka«, u duši mu kao korelat odjekuju vibracije ugodnih osjećaja, kao što ga obuzima ugodno čuvstvo netom čuje izraze »napredak«, »sloboda«, »patriotizam« i slične čarobne parole. Izraz »nova« moralka možda mu u duši pobuđuje osjećaj nekog rasterećenja, barem prolaznog. Kako? Jednostavno. Dovoljno je da čovjek sebi postavi upit: nijesu li Mojsijeve Ploče dotrajale? »Usualis« ili tradicionalna moralka s mnogim teretima pomirila se da pođe u časnu mirovinu ...?

Prolazna i varava nada. Stari pjesnik kao da tom čovjeku postavlja ironični upit-pouku o nadi. Pjesnik dijalogizira s pojmom i s osjećajem nade: »Tko se rodi, kom ti ne ugodi — tko li ostari, kog ti ne prevari.« Ta nada dovodi neke umove današnjice do zanosu, do nekog paroksizma. Čini im se da ih je u idejnom pogledu Fortuna počastila više negoli XIII stoljeće, renesansu ili koju drugu tjemenu točku povijesti. Došlo je vrijeme, misle i nadaju se oni, da u ime naučnog gledanja na čovjeka, u ime nove psihologije, duhovno ozdravimo čovjeka od toksičkog zadaha one legalističke moralke, moralke zabrana-zapovijedi, zakona-propisa, a da na njenim ruševinama osnujemo potpuno novu moralku, moralku spontanosti, velikodušnosti i ljubavi.

VIŠEZNAČNOST IZRAZA

Izraz »nova moralka« može koga prenijeti na područje *n o v i h e t i k a*, recimo egzistencijalističkog, etatističkog, psihoanalitičkog tipa, tj. na područje raznih etika izvan kršćanstva. Razumljivo, ovdje o njima ne govorimo, jer su zastupnici »nove moralke« također neki pripadnici Katoličke Crkve i takvi žele ostati trajno i integralno.

Međutim, i u krugovima kršćanskih, katoličkih moralista taj izraz »nova moralka« još je višeznačan. Neki bi htjeli da taj izraz okupi sve duhove zainteresirane za napredak čovjeka i čovječanstva. Ne bi li taj izraz mogao sakupiti sve ljubitelje čovječanstva na zajednicki dijalog? Mobilizirati sve snage da se čovječanstvo spasi od katastrofe? Zato bi taj izraz morao označavati etiku-moralku prihvatljivu za sve, obvezatnu za sve ljude, u svrhu okupljanja i spašavanja svih ljudi.

Među katoličkim piscima nalazimo revolucionarne, radikalne reformatore koji jednostavno tradicionalnu moralku nazivaju malo kršćanskom, stoga traže njenu radikalnu promjenu, a komodaciju našem vremenu. Oni se nabacuju tako ekstremnim, uvredljivim izrazima na dosadašnju moralku da se čitalac snebiva i pita: ubi nam gentium sumus?

Ima i dobrih optimista. Ne vrijeđaju zastupnike tradicionalne moralke, ali je smatraju »zatvorenom«, punom nedostataka, pa traže da se uvede nova, pozitivna, dinamična, nekako automatski efikasna, suvremena moralka. Kod tih autora nađeš vrlo bučnih izraza, optimističkih nada u budućnost »nove moralke«, ali na svršetku opaziš da se poslije zvučnih izraza, zanosnih prognoza i sl. nalazimo na terenu onog »starog« čovjeka kojemu su još uvijek potrebite zakoni-zabrane kao što su bili potrebite kroz stoljeća.

Ima i potpuno smirenih, ekvilibriranih, objektivnih umova. Oni jednostavno iznose defekte tzv. »stare moralke«, pa iz ljubavi prema čovjeku i prema objektivnoj znanosti nastoje naći putove ili sredstva kako bi se nedostaci uklonili a našao se način ažuriranja moralke. Pri tome upućuju na metodička pravila što ih je iznio Pijo XII u govoru članovima XXIX kongregacije Družbe Isusove 17. IX 1946, kada se općenito saznalo za pojavu »nove teologije« i njene kćeri »nove moralke«.

Mi ćemo u ovom prikazu iznositi negativne strane te »nove moralke«, ali u svrhu da se nađe platforma za stvaranje istinske nove moralke, nove bez navodnika. Metoda za taj pothvat mogla bi se označiti ovako: čuvati poklad vjere — slijediti crkveno učiteljstvo — onima koji protivno misle pružiti prijateljsku ruku — dobro proučiti tradicionalnu moralku — čvrsto se držati nepromjenljivih zasada morala — postavljati nova pitanja, iznositi uvjerljive dokaze, pisati i govoriti tako da nas čovjek današnjice može shvatiti i rado slušati.

ŠTO NAUČAVA »NOVA MORALKA«

Na ovaj upit nije moguće odgovoriti tako da iznesemo imena i prikažemo reviju svih teza te »nove moralke«. Zastupnici su premnogi. Njihovo je pristajanje uz »novost« moralke različitog stupnja. Oni ne zastupaju neki nov i jedinstven sistem, u kojemu bismo mogli naći organski povezana nova načela a iz njih izvedene nove zaključke. Razilaze se i u načelima i u zaključcima, npr. neki zabacuju ulogu zapovijedi, neki tradicionalne moralne zapovijedi proglašuju neefikasnim, neki predlažu efikasnije.

Smatram da je najprije važno predočiti barem neke glavne točke ili teze te »nove teologije«, osobito one radikalne, jer najteži je obračun s predstavnicima onog revolucionarnog reformizma. A s njima moramo povesti dijalog, jer oni diraju u najosjetljivije strune moralne kršćanske svijesti.

Općenito. Nema u biti ili apsolutno zlih čina da bi zaslužili radikalnu moralnu diskvalifikaciju... Ako neke čine proglašujemo zlima, to nije zbog toga što bi oni došli u sukob s ljudskom naravi, nego zbog toga što se protive socijalnom čovječjem pozivu... Još bolje: »nova moralka« treba da potpuno odbaci tradicionalnu terminologiju, da ukloni poziv na zapovijedi-zabrane, da odbaci pojam grijeha, jer to su sve pojmovi nastali u tamnici one stare, legalističke, zatvorene moralke... Suvišno je i govoriti o razlici grijeha tijela i duha... Iskonski grijeh označuje samo jednu opću slabost ili nesposobnost potpune ljubavi... Bez pojmova »dopušteno — nedopušteno«, bez definicija, bez načela, bez zakona i savjesti uvijek moramo tražiti i naći *Nekoga* iza tih juridističkih kulisa i s tim *Nekim* uspostaviti dijalog predanosti i ljubavi. U tu svrhu poslužiti će i milost, ali ne smijemo je shvatiti kao neku nadnaravnu esenciju, nego kao živu osobu Duha Svetoga koji djeluje u čovjeku.

Pojedinačno. Može se reći da nema teze tradicionalne moralke a da je »nova moralka« nije odbacila, na svoj način protumačila, prebacila njeno središte na periferiju ili obratno, ili joj dala neko fantastično ili egzotično značenje. Tako zastupnici »nove moralke« smatraju da svaki rat i smrtnu kaznu, osobito atomski rat, treba proglasiti u v i j e k i u b i t i nemoralnim... Pravi vlasnik ekonomskih dobara nije pojedinac nego ljudska zajednica... Stadij evolucije danas traži zajednicu dobara a ne privatno vlasništvo... Treba zabaciti patriotizam nacije, a zastupati patriotizam čovječanstva kao zajedničke majke svih ljudi. Spolna čistoća nije vrednija od ženidbenog staleža... Spolni užitak nije grijeh osim ako se ostvaruje bez pravog, autentičnog ljubavnog susreta ili intersubjektivnog dijaloga i predanja... I u direktno traženoj bludnosti postoji »parvitas materiae«... Ima slučajeva da je masturbacija dopuštena, npr. ako muž na taj način želi ostvariti umjetnu oplodnju... Masturbacija je pojava autoerotike par excellence, ali autoerotizam postaje problem jedino kada prelazi prag mladenačke dobi... U pubertetu nema teških grijeha bludnosti, ili, ako ima teških, nema smrtnih... Kontracepcija se može opravdati, naći blago tumačenje, koliko se shvati samo kao »refus de donner la vie...«¹ Koedukacija je ne samo dopuštena, ona je dužnost... Dječake i mladiće treba privikavati da stoički mirno gledaju naga tjelesa djevojaka itd.

Zahtjevi. Sadržaj te »nove moralke«, do skrajnosti kaotičan, postavlja također neke zahtjeve, naglašava neke karakteristike. I one nam mogu poslužiti da bolje prodremo u bitne teze toga idejnog pokreta.

---

1. I. LEPP, *La morale nouvelle*, Paris, str. 293.

»Nova moralka« zastupa mišljenje da treba obračunati s »ratio«, a da treba dati prvo mjesto intuiciji, afektu, konkretnosti, subjektivnoj situaciji ... Zahtijevaju da se ne iznose definicije, nego da se zaboravi esencijalizam kao statičan, mrtav, kao petrefakt, a mjesto njega da nas rukovodi egzistencijalističko promatranje čovjeka, dosljedno, da se smanji ili dokine razlika između naravi i nadnaravi, razuma i vjere ... Zahtijevaju da se stoji daleko od fiksizma, imobilizma, od gotovih tvrdnja i nepromjenljivih načela, a da se moralka ažurira po diktatu evolucionizma. Sve su znanosti podložne evoluciji, prema tome i moralka. Ako moralka ne bude podložna evoluciji, akomodaciji i sl. neće biti efikasna.²

Možemo reći da su tri osobite karakteristike došle do izražaja u navedenim tezama »nove moralke«: intuicionizam — identizam ili konfuzionizam i evolucionizam. Doista, sve se teze te »nove moralke« mogu protumačiti pozivom na jednu od ovih karakteristika.

NA IZVORIMA

Mnogi su, mutni su ti izvori »nove moralke«. I različita su značenja. Nose različito obilježje. Ipak, svi su pomogli — bilo direktno, bilo indirektno, bilo supsidijarno — rađanju toga novog idejnog kaosa.

Direktno. Direktni izvor »nove teologije« je bez sumnje pozitivizam i sociologizam. Pozitivizam skreće pažnju na sjetilnu spoznaju, zatiče od metafizike i proglašuje relativnu vrijednost moralnih zakona. Njegove pozicije prelijevaju se u sociologizam, i tako ono što je društveno ili socijalno prevladava nad onim što je individualno i personalno. Ako taj izvor označimo osobito u Comteu, možemo slobodno protegnuti njegove vene i do Guillelma Occama, onamo na kraju srednjega vijeka, iako pozitivizam i sociologizam u konkretnom povijesnom obliku mogu biti nazvani također »proles adulterina« idealizma i racionalizma, jer su nastali kao reakcija na racionalističko-idealističku pretjeranost.

Ako pokušamo malo analizirati osjećajnu stranu fenomena pogodna da se razvije »nova moralka«, naći ćemo je u današnjici prilično lako. Promisli kako su duhovi zbog vrtoglave brzine napeti, kako podložni želji za promjenama. Manjak autokritike tumači nam površnost, teškoću koncentracije toga »homo technicus«. On robuje tehnici, prilagođuje se njenim promjenama. Čini mu se da nije ništa stalno, te pribjegava liberalizmu, relativizmu, autonomizmu. Način odgoja priznaje svoju nesposobnost, neefikasnost, jer ga paraliziraju besprincipijalnost, neodređenost, manjak uvjerenja i proživljenosti. Čovjek se predaje momentu, afektu, modi, situaciji i sl. A to su oni potajni movenski ili inspiratori »nove moralke«, dakle emocionalnost, prevlast intuicije.

Ovom raspoloženju dodale su nešto snage i razne moderne znanosti. Sociologija šapće čovjeku da milieu igra veliku ulogu u stva-

2. A. H. MAITHA, *La nuova Teologia*, Roma 1964, str. 25 i sl.

ranju moralnih načina življenja. — Povijest ga vuče natrag i dokazuje mu kako je sadanje njegovo stanje uvjetovano dalekim povijesnim zbivanjem, recimo uvjetima biološkog ili etičkog razvoja. — Psihologija, psihopatologija, psihoanaliza pozivaju čovjeka da zađe u dubinske ponore duše, gdje će naći svoju nevidljivu zakonitost, sudište gdje se odlučuje o njegovoj sudbini, sreći i nesreći, moralnosti ili nemoralnosti. — Moderna filozofija opominje čovjeka da ne zaboravi kako gaji zemlju, ispunjenu tolikim ovozemnim vrednotama. Egzistencijalizam mu pokazuje ono vidljivo, egzistentno, pojedinačno i konkretno, te mu se smije ako gleda na općenito, prekogrobno, transcendentno.

Indirektno. Indirektno, prigodan izvor »nove moralke« nalazi se u raznim pojavama dekadencije tradicionalne moralke. Neki su moralku iznosili poglavito ili isključivo filozofsko-silogistički bez spomena na srce ili osjećaj. — Neki su postupali kao da moralka samo zna za zabrane i grijeha a da joj nije stalo do razvoja, ekspanzije, savršenstva. Time su nehotice promicali legalizam, minimizam i pasivizam. — Kod nekih je moralka prouzročila neosjetljivost, manjak diferenciranosti, jer su kao primitivci svim moralnim propisima davali istu vrijednost. — Mnogo se naglašavala nakana, promicala interiornost na štetu tvorne, izvanjske afirmacije, djelotvorne ljubavi. — Ta je spekulacija, nekako, stvorila osjećaj superiornosti te udaljila moralnu elitu od konkretnog čovjeka, i ovaj je potražio utočište u neposrednosti, konkretnosti, a tradicionalna moralka se morala povući u tvrđavu, izolirati se, ostati »la morale close«.

Rekao bih da se jedan od najznačajnijih defekata naših manuala sastoji u nekoj unilateralnosti i pretjeranom objektivizmu. Moralka se iznosi kao svijet za sebe, bez veze sa psihologijom, sociologijom, apologetikom, povijesti Crkve i drugim znanostima. Pretjerani objektivizam se sastoji u tome da se previše inzistira na »grave« ili »leve«, još jasnije »ex toto genere grave« ili »ex suo genere grave«. Ne niječem da je ovo istinito i dobro, ali pri tome student, kasnije ispovjednik, formira sebi neku matematičku savjest pa nastupa tako samosvjesno da bi čovjek rekao: evo, ovaj ispovjednik potpuno prodire u misterij grijeha. A to nije tako. To je pretjerano.

Recimo ovo na jednom primjeru. U moralci se uči da je bestialitas ili zoophilia erotica najteži grijeh na području spolnosti. To je, međutim, sud po objektivnoj specifikaciji. U konkretnosti svaki grijeh, pa i ovaj i njemu slični karakterizirani kao teški »ex genere toto« mogu biti lake ili nikako grešne prirode, npr. iz pogrešne savjesti počinitelja, zbog nepotpune prisebnosti, nepotupna pristanka, odnosno zbog drugih pre mnogih okolnosti, recimo morbidnosti, naslijeđenog determinizma itd. To vrijedi i za samoblud i druge grijeha svih vrsta. Potrebno je uvijek i u svakom slučaju svraćati pažnju na stanje subjekta, na okolnosti ljudskog čina, jer svaki čin se odvija u okolnostima, i u mnogim okolnostima, a ove igraju veliku, često puta presudnu ulogu u kvalifikaciji ljudskog čina. I razumije se da ispovjednici na to moraju uvijek računati.

Sjetimo se i nesuvremene terminologije. Onaj strogo skolastični način izražavanja je apstraktan, tj. on govori jasno, ali govori samo razumu a ne osjećaju, nije konkretan; taj način izražavanja je

analitičan, iznosi bitnost, dok je obični, svakodnevni način izražavanja više globalan, on iznosi sav doživljaj, iako konfuzno; skolastički način izražavanja je esencijalističan i nadhistorijski, običan pak način izražavanja je egzistencijalan i historijski, iz događaja; skolastika govori impersonalno, današnji čovjek govori uvijek tako da mu je subjekt u rečenici *Netko*; skolastička metoda izražava — inspirirana je ontologijom, čovjek današnjice pliva u psihologiji.³

Ako shvatimo da je zadatak moralke taj da se otrese defekata a da shvati svoj poziv u današnjici tako da dovede u sklad »nova et vetera«, posve je razumljivo da se tom pothvatu nijedan pametan čovjek neće usprotiviti, dapače ga mora podupirati. Ono što treba odbijati jesu pretjeranosti ili želje za originalnošću gdje je nema i ne može je biti.

GLEDIŠTE CRKVENOG UCITELJSTVA

Historijski gledajući pojavu »nove moralke« mogli bismo joj označiti porijeklo oko 1930—40. godine.⁴ Razumije se, početak je nekako skroman i oprezan. Poviruju pojedina mišljenja, naglašavaju se nove strane starih problema. Ali ni ta zora pokreta nije ostala nezapažena. Prvi je reagirao Pijo XII. Prema tome nije moguće govoriti o »novoj moralci« a da ne uočimo gledišta crkvenog učiteljstva, jer ono je »proxima et universalis veritatis norma« (Denz 3884).

Pijo XII nije izdao Syllabus niti je propisao neki novi juramentum antineotheologicum, nego se ograničio na izdavanje enciklika, na obrađivanje raznih pitanja u govorima, prigodnim spisima itd. Svakako, izričito se osvrnuo na pojam »nova teologija« i nazvao je pogrešnom, a njezinu bit je označio kao nešto promjenljivo u sebi tako da se i ona s trajnim promjenama mijenja i ide ali nikada ne stiže.⁵ I pita sam sebe: ako prigrlimo tu »novu teologiju«, što će se dogoditi s dogmama, što s jedinstvom vjere i njenom stabilnošću? Karakteristiku te »nove moralke« napose spominje u tome što ona želi revidirati sve moralne norme a etički kriterij povjeriti individualnoj svijesti, tj. propagirati tzv. »situacijsku etiku«.⁶

Najglavnija enciklika Pija XII u vezi s neoteologizmom jest *Humani generis* od 12. VIII 1950. Upozorava protiv pretjeranog irenizma. Ne smije se odstupati na laku ruku od definiranih dogmatskih formula. Osuđuje one koji preziru skolastiku, jer ti vrlo lako prelaze na prezir crkv. učiteljstva. Neoteolozi nepravilno tumače Sveto pismo. Sumnjaju u vrijednost ljudskog razuma. Unose zbrku u odnose naravi i nadnaravi. Iskrivljuju pojam iskonskog grijeha. Umanjuju pojam grijeha kao Božje uvrede, a umanjuju i vrijednost zadovoljštine Kristove muke.

3. S. PINCKAERS, *Le renouveau de la morale*, 1964, str. 63—74.

4. MALTHA, nav. dj. str. 22.

5. Ta »nova theologia« zamišlja se da »cum universis semper volventibus rebus una volvat, semper itura nunquam perventura« (AAS, 38 (1946) 384—5).

6. PIJO XII, *Sva djela* u ed. *Paoline*, XIV, 21—22; XVI, 177—178; XVIII, 428—9; 430; 453, i na mnogim drugim mjestima.

I druge enciklike Pija XII imale su kao predmet zablude »nove teologije« i »nove moralke«. Tako npr. u *Mystici corporis* od 29. VI 1943. odbacuje misticizam onih koji tvrde da mi s Kristom sačinjavamo jednu fizičku osobu. Odbacuje onaj liturgizam koji potcjenjuje privatnu molitvu a pretjerano ističe onu skupnu. — U enciklici *Mediator Dei* od 20. XI 1947. žigoše pretjeranu želju za reformama; ne znači da je jedino mjerilo ispravnosti u tome da se vratimo prastarim običajima bez razlike; upozorava na vrijednost latinskog jezika; ispravlja one koji potcjenjuju privatne mise; one koji nekako zapostavljaju patničkog Krista; one koji unose u pojam posluha pretjeranu autonomiju i samoinicijativu. — Isto tako *Sempiternus Rex* od 8. IX 1951. i *Sacra Virginitas* od 12. III 1954. ispravlja razne zablude neoteologizma.

Svakako dovoljna je nauka Pija XII da formuliramo u čemu se sastoji ta »nova moralka«. Ona se udaljuje od tradicionalnog naučavanja Crkve u svrhu akomodiranja novim idejnim strujama. U spomenutom govoru pred Kongregacijom Družbe Isusove izgovorio je klasične riječi: »Errantibus amica preabeatur manus, nihil autem indulgeatur opinionum erroribus« — neka se onima koji pogriješe pruži prijateljska ruka, ali neka se ništa ne popusti pogrešnim mišljenjima.

Pavao VI direktno je progovorio o »novoj teologiji« uopće, dakle i moralci, kad je rekao da ima onih koji »sumnjaju ili niječu vrijednost crkvenog naučavanja a izmišljaju nove i neodržive teologije« (1. IV 1965). — Indirektno i on želi ispravljacki zablude neoteologa. U tu svrhu iskorišćuje prigode raznih prijema kada održava govore. Tako npr. govori da ono što je novo ili moderno ne znači eo ipso i istinito (OSSR 12. i 19. VIII 1965); najpotrebnije nam je danas da se čuva jedinstvo unutar (OSSR 15. VII 1965); Crkva se ne može potpuno reformirati (nav. mj. 29. VII 1965. i 5. VIII 1965); posluh nije autonomija nego žrtva, a upravna vlast je u Crkvi potrebna (nav. mj. 20. XI 1965). U enciklici *Mysterium Fidei* osuđuje jednu od težih zabluda neoteologizma, naime zabludu o euharistiji, koju je davno i Pijo XII ubrojio među zablude neoteologizma.

DUZNOST TEOLOGA

Razborit teolog nalazi se pred mnogim teškim problemima. Svjestan svoje časti i svoje velike odgovornosti u pisanju i naučavanju pita se kako se to događa da teološki pisci minimiziraju crkveno naučavanje? Ne smatraju li neki neoteolozi da teoretsko mišljenje nije određeno da regulira praktično držanje ili ponašanje? Smatraju li istinitom tlapnju o dvostrukoj istini?⁷ Zar neki smatraju da je od njih kao »lux ex

7. Kao ilustracija ove ideje neka nam posluži kako je npr. K. Rahner reagirao na konstituciju *Veterum Sapientia* IVANA XXIII o uporabi latinskog jezika. On je upozorio da se protiv nje ne smije pisati niti je minimizirati, ali da u praksi ne traži ništa nova. Aludirajući na to čudno gledište piše J. PERINI u *DT* (Piacenza) 1965. str. 395: »Izgleda mi da nijedan čovjek, pa bio on samo osrednje razborit, ne može biti sklon da promiče uporabu latinskoga u Crkvi«. Tim riječima Perini nekako tjera u apsurd Rahnerovo gledište, koje de facto zapostavlja smjernice sadržane u Konstituciji.

oriente«? Činjenica je da Francuzi stoje na čelu ovim teološkim avanturama, ali, dok je njihov genij u mnogočemu zablistao, oni su u mnogim pitanjima natražni, jer »trajno žive u nekoj vrsti panike, kao posljedice nervnog rata te se svrstavaju u red doista pregaženih štovatelja slobode«, kako piše jedan teolog.⁸ I kod Holanđana se opaža veliko vrenje,⁹ ali već se opažaju i znakovi smirivanja i osvješćivanja.

Razborit teolog se pita: kako to da Crkva ne upotrijebi oštriji nastup? Mislím da je postupak Crkve više u duhu pozivanja na osobno osvješćivanje, na svijest osobne odgovornosti. Teološki pisci znaju koja je njihova dužnost. Na njima je da shvate težinu odgovornosti ako se udaljuju od crkvenog naučavanja. Odgovornost radi njih samih i radi njima povjerenih duša, koje moraju odgajati u ime Crkve a ne u svoje osobno ime. Napose pak treba istaknuti da je dobri Ivan XXIII otvorio eru milosrđa, ljubavi i dobrote. I Krist je htio dovesti k sebi duše iz doma Izraelova, ali je uzvanike, kad nijesu htjeli doći, stigla kazna, osobito kazna opustošenja (Mt 23,38).

Razborit teolog odbija tvrdnju nekih pisaca da je danas čovječanstvo ušlo u eru promjena tako da »mijenjati se« postaje sinonimom za »biti normalan« te da je adaptacija promjenama »une valeur de base«.¹⁰ Nije naime sve podložno promjeni, a osim adaptacije postoje i više norme po kojima se adaptacija ima prosuđivati je li na mjestu, da nije možda nesmotreni irenizam ili još gore: izdajstvo Kristove nauke (Mt 5,18; 7,15; Rim 12,2; Otkr 22, 19 itd.).

Prethodno. Teolog — još prije nego sagleda pojedine teze neoteologizma — konstatira da neoteolozi mnogo apeliraju na *originalnost*, a u zbilji dokazuju da su osnovne svoje ideje i izraze usvojili ili nespretno nakalamili iz modernih filozofa: Bergsona, Heideggera, Sartrea, Freuda, Bubera i drugih.¹¹ — Nadalje, teolog konstatira da neoteolozi previše puštaju o s j e ć a j u, afektivitetu, što ne čine ni druge znanosti, pa zašto bi teologija? Zar bi bio pametan liječnik koji iz sentimentalizma ne bi htio amputirati nogu bolesnom čovjeku? Bez sumnje velika je vrijednost afektivnih doživljaja, ali jedno je, piše Pijo XII, priznati tu vrijednost, drugo je tu ulogu osjećaja tako isticati da oni postanu arbitrom istine iznad i protiv diktata razuma prosvijetljena vjeronom.¹² — Osim toga teolog prethodno mora stati na stanovište da nije dovoljno imati pred očima sadašnjost, nego da je neophodno nužno imati pred očima i prošlost. Ako to uočimo, vidjet ćemo da pretjeranosti neoteologa p o n a v l j a j u p o v i j e s t pretjeranosti nekih pisaca s kraja srednjeg vijeka, kako to pokazuje Maltha u spomenutom dje-

8. MALTHA, nav. dj. str. 303.

9. Sesnaest uvaženih katoličkih učenjaka uputilo je kard. Alfrinku i holandskim biskupima pismo tražeći da narede barem jednu latinsku misu na dan. Upozoravaju na neke nerazborite inicijative raznih ekumenista i na neke ideje što se šire a dovode u pitanje tradicionalnu nauku Crkve u dogmi i moralu. Te ideje se odnose na: Božju narav, čudesa, uskrsnuće Kristovo, euharistiju, kult Djevice i svetaca, pojam prirodnog moralnog zakona, iskonski grijeh, seksualni moral i redovnički život. Vidi *Ephemerides Lovanienses* (1965) fasc. 1, str. 309.

10. F. HOUTART, *L' Eglise et le monde*, Paris 1964, str. 54.

11. MALTHA, nav. dj. str. 292—299.

12. PIJO XII u *Humani Generis* od 12. VIII 1950, AAS 42 (1950) 561 i sl.

lu (str. 291 i sl.). Ako se neoteolozi ponose da smo na povijesnom tjemenu, moglo bi se reći da smo možda i na povijesnom tjemenu za bluda zbog kojih će nas budućnost osuđivati.

Kao prethodno upozorenje želim iznijeti ovo: neki neoteolozi počinjaju osnovnu grešku time što brkaju prirodoslovni svijet s filozofskim i moralnim. Ovdje nas zanima brkanje prirodnih znanosti i moralke. Oni se, recimo, pozivaju na psihologiju, jasnije: na psihopatologiju i psihoanalizu. U ime tih znanosti odbijaju dosadašnju moralku, jer da ona ne vodi računa o tolikim nastranostima, bolestima, patološkim stanjima raznih pojedinaca. Radi toga oni navaljuju kamenjem na tradicionalnu moralku, kao da je slijepa pred tim činjenicama.

Mirne duše možemo reći da je ovo isto što i neznanje osnovnih pravila znanstvene metode. Moralika ne računa na bolesne tipove, ona ima pred očima zdrave ili normalne. Bolesnim tipovima bavi se aplicirana moralika. Opća moralika polazi jedino od jedne točke: slobode ili samoodređenja. Sposobnost samoodređenja ima više stupnjeva, koliko je svijest i hotičnost slobodnija, ali samoodređenje se sastoji u nekoj nedjeljivoj točki: jest ili nije. Bio tko bio i gdje god on bio, podložan je moralu ako je svjestan što čini, da li to smije činiti ili ne, je li u stanju ne-činiti, osjeća li tu svoju obvezatnost ili ne. Svi drugi čini, tj. oni kojima čovjek nije gospodar, koji ne ovise o njegovu samoodređenju »nullo modo cadunt sub consideratione moralis«, ne spadaju uopće ni pod etiku ni pod moraliku.¹³ To vrijedi i za pacijente psihoanalitičke metode. Prema tome nema straha da bi napredak psihoanalize mogao uzdrmati temeljima moralke. Taj napredak može u prvom redu zanimati psihoanalitičare, a moralist računa jedino na svjesnost-hotičnost. Patološke pojave samoodređenja neka liječe psihijatri, moralist vjeruje priznanju penitenta, a razboriti ispovjednik uvijek računa na okolnosti koje ometaju pravilno stvaranje slobodnog čina, kako se kroz stoljeća uči u raspravi o okolnostima ljudskog čina.

Različito teološko kvalificiranje. U ovoj »novoj moralici« ili u naučavanjima neoteologa ima zabluda različitih stupnjeva, prema tome teolog će zauzeti i različito gledište, različito će ih kvalificirati.

U prvu kategoriju spadaju zablude koje zvuče heretički, jer se po neposrednom značenju protive dogmatskim istinama. Opstoji iskonski grijeh. I na području »infirmittatis« mogu nastati smrtni grijesi. Opstoji prirodni moralni zakon. I u pubertetu moguć je smrtni grijeh itd.

Pred ovim istinama prestaje s neoteologistima svaki dijalog. U kršćanskim dogmama nema supstancijalnog napretka. Napredak je vjerno iznošenje i nepogrešivo tumačenje objavljene istine. Istina objavljenih dogmi je nepromjenljiva. Tu, dakle, teolog mora slijediti opomenu Pija XII: »Quod immutabile est, nemo turbet et moveat.«¹⁴ Tu je pitanje biti ili ne biti vjere. Ili ih prihvatiti ili nastradati u vjeri.

13. SV. TOMA, *In eth. Ar.*, izd. Pirotta, br. 3.

14. Kako gore u bilj. 5.

U drugu kategoriju spadaju tvrdnje neoteologa protiv istine koje nijesu dogme, ali spadaju pod radius crkvenog učiteljstva. Među te istine ubrajamo: sterilizacija je uvijek zabranjena, pa iako se predmnijeva da će djeca biti defektna (izuzima se razlog zdravlja cje-line). Autoerotizam je i u pubertetu grijeh. Zabranjeno je umjetno oplodivanje. Osuđuje se uzimanje anovulantnih pilula u svrhu spolnog zadovoljenja bračnih drugova. Opstoji objektivni red morala itd. —

Ove i slične istine moramo prihvatiti u ime onih Kristovih riječi: »Tko vas sluša, mene sluša« (Lk 10, 16). I prema nastupu redovnog crkvenog učiteljstva veže nas poštovanje, odanost i posluš (Denz 3885). Ono što crkveno učiteljstvo naučava u svojim redovnim nastupima »plerumque ... iam aliunde ad doctrinam catholicam pertinent« (Denz, nav. mj.).

U treću kategoriju spadaju pitanja s područja za slobodnu raspravu. To su pitanja raznih škola unutar Crkve.

Tu se može slobodno s neoteologistima raspravljati, čuvajući uvijek međusobnu ljubav i zakone akademskog raspravljanja.

Sve je ovo jasno. Nejasno može biti jedino onomu koji traži da udovolji osobnim nazorima i osjećajima. Mnogo puta je s neoteologistima više pitanje discipline, odgoja i poslušha nego obrazloženog ili naučnog pristajanja uz neke tvrdnje. Sjetimo se riječi Pija XII kojima je upozoravao da se ne smijemo nesmotreno nagađati s egzistencijalizmom, evolucionizmom i drugim krivim teorijama današnjice: Krist nije povjerio teolozima da oni autentično tumače poklad vjere. I za teologe vrijede riječi: »Eo ipso sensu quo ab Ecclesia definita est«, niti je mjerodavno naučavanje teologa; mjerodavan je »sensus Ecclesiae«. U protivnom smislu teolozi bi bili kao neki »učitelji učiteljstva« — što je očita zabluda.¹⁵

PRAVA NOVA MORALKA

Današnji moralisti moraju većim žarom prionuti uz posao obrađivanja moralke tako da i ovo previranje iskoriste na dobro, jer onima koji postupaju iz ljubavi prema Bogu sve pridonosi dobru (Rim 8,28).

»Novu moralku«, tj. novu moralku u navodnicima, promatrat će s najvećim oprezom, ali će nastojati da stvore doista novu moralku, da iskoriste sve u svrhu pravilnog ažuriranja moralke, da ih naime čovjek današnjice shvati i rado sluša, još više: da provede u djelo to naučavanje moralke.

Nova moralka u navodnicima, tj. ona koju odbacujemo, nastupa s oko pedeset tvrdnja koje možemo označiti kao »errores« ili »propositi-ones temerarie« ili »scandalosae« i sl. Potrebna je, dakle, rezerviranost, i to maksimalna rezerviranost, nepovjerenje i oprez. Osobito je važno što iz tih pedesetak zabluda mogu izniknuti mnoge druge.¹⁶ Razni pisci su već prenijeli otrovnu plodnost tih zabluda. Ne zaboravimo:

15. Usp. osobito **Humani Generis**, kako u bilj. 12.

16. MALTHA, nav. dj. str. 318.

nalazimo se u doba nekog prijelaza, na skretnicama, pa nikakvo čudo da ima pretjeranosti.

Prava nova moralka mora prije svega odbaciti gore spomenute defekte, baštinjene od 17. stoljeća, npr. prava nova moralka mora smanjivati antagonizam između moralnog zakona i čovječje slobode, tako da se insistira na sposobnosti, ljubavi, poticajima iznutra, da na taj način opsluživanje zakona bude kao neka superiornost nad zakonima, da vjernik bude »sibi ipsi lex«. ¹⁷ Ono što neoteolozi pripisuju u čast »la morale ouverte«, tj. moralka ljubavi, protiv »la morale close« ili zatvorene, legalističke moralke, bilo je davno poznato teolozima. Ipak, oni su znali da se ne može očekivati od svakog čovjeka da zabaci uopće obzir straha, kazne i sl., jer to pristaje višem stupnju duhovnog razvoja. Zato je pisao sv. Toma: »Ako netko čini dobro ne na poticaj drugih nego poticajem iznutra — to smatramo vrhovnim stepenom čovječjeg dostojanstva.« ¹⁸ Toma je takav postupak nazvao »lex amoris« prije nego su neoteolozi mislili da su iznašli nešto posve novo, kada su samosvjesno uskliknuli da se njihova moralka naziva »moralka ljubavi«. ¹⁹

Osim toga, mjesto da naglašujemo moralku isključivo kao nauku o obavezatnosti, dužni smo naglašavati moralku rasta, razvoja, života u Bogu i Spasitelju. Nije zaludu sv. Toma svojoj koncepciji moralke postavio kao »idea mater«: razvoj Božje slike u sebi, približavanje Bogu po uzoru Krista, uz pomoć od njega danih sredstava. Tomina koncepcija jest povijest čovječjeg stvaralaštva na putu u vječnu domovinu.

Nadalje, nemojmo samo naglašavati što se smije a što se ne smije, nego razvijajmo pojam kreposti, stečenih i ulivenih, darova Duha Svetoga. Tako će pojam moralke biti pojam harmonijskog razvoja, poziv na herojstvo, na savršenost Oca nebeskoga, ponos zbog mesijanskog zvanja, da vjernik postane nosilac Vesele Vijesti, kako to lijepo razlaže Caramello u izdanju Sume sv. Tome. ²⁰

Prava nova moralka odbija minimizam. Zašto? Jer je pojam moralke pojam što bržeg približavanja Bogu. Izrazi kao »motus«, ili »regiratio« ili »circulatio« uključuju dinamiku, trajni rast, osobito putem osjećaja dobrih djela. Nije bilo potrebno da nas o tome pouči neoteologizam, jer je sv. Toma davno prije njega u svojoj moralci obrađivao ujedno ascetiku i mistiku, dakle znanje posvemašnjeg nastojanja ili angažiranja.

Suvišno je i spominjati da prava moralka ima pred očima konkretnog čovjeka i njegove čine u okolnostima vremena i prostora. Priznajmo da su mnogi teolozi ne samo unilateralno prikazivali teološku moralnu problematiku nego su zanemarili učvrstiti prave temelje a gradili su na labavima, npr. na »smiješ — ne smiješ«, »zabrana

17. SV. TOMA, CG 111, 128; I—II, 107, 1 ad 2.

18. Isti, in *Ad Rom.* c. 2, lect. 3; in *I Tim.* c. 1, lect. 3.

19. Isti, I—II, 107, 1 ad 2.

20. *Introductio in I—II*, ed. Marietti, 1952, str. III—VII.

— zapovijed«, dočim autentična moralka vodi računa o konkretnosti čina, jer važnije je promatrati što traže okolnosti »hic« i »nunc« nego promatrati stvar apstraktno, kako je davno upozorio sv. Toma.²¹

Prava nova moralka posjeduje u zasadama prošlosti dovoljno svjetla i snage da se bez transakcije ili krivog irenizma snađe pred karakteristikama današnjeg mentaliteta: realizmom, filozofijom aktiviteta, humanizmom, jačim naglašavanjem osjećaja, sposobnosti, isticanjem ovozemnih vrednota itd.²²

Tako zamišljena, autentična nova moralka razmatra postupak Kristov s onom ženom preljubicom. Radilo se o samom činu preljuba, dakle o činu »hic et nunc«, o realizaciji preljuba. Obožavatelji zakona, legalisti, pozivom na zakon smatrali su da je po zakonu treba kamenovati. Ali tom legalizmu došlo je u susret Milosrđe, Isus. Isus je uočio sve okolnosti, i tužitelja i tužene. Te okolnosti su diktirale rješenje. »Idi i od sada više ne griješi« (Iv 8,1—12). Ispovjednik ne može a da ne zapamti ovaj slučaj, klasični primjer kako treba računati na okolnosti subjekta, penitenta.

ZA PRAKSU

Zanimljivo je konstatirati kako neoteolozi zamišljaju uspjeh svoje koncepcije moralke u praksi. Oni se ponose da posjeduju tajnu kako će njihova moralka biti doista efikasna. Kako?

Neoteolozi odgovaraju: Efikasnost se sastoji u što jačem aktualiziranju potencijalnosti, tj. da ljudi što više budu kreposni, da što više budu altruisti. A što će biti ako svaki vjernik pred svakim zakonom pita: Tko govori kroz taj zakon? Komu govori? Za što govori? U tu svrhu neki predlažu da treba moralku sistematizirati jednostavno u dva dijela, prvi dio: zahtjevi ljubavi — drugi dio: zahtjevi dramske čovječje situacije.²³ To su eto direktive za praksu neoteološkičke, »otvorene moralke«.

Treba spomenuti da neoteolozi nijesu tako odvažni kada im se postave sumnje. Kada dođu do srčike problema vrlo su skromni. Oni se pitaju: kako ćemo raspravljati o umjerenosti, o kreposti i sl. a ne postoji ni umjerenost ni krepost nego umjeren čovjek, krepostan čovjek kao pojedinac. A ipak, nastavljaju, moramo govoriti općenito, u smislu općevažnih vrednota, iznositi ono što vrijedi i za druge kreposne i umjerenе ljude. Oni pri tome kao da ne vide da ponavljaju stari problem de universalibus. Začudno je što kapituliraju pa odgovaraju ovako: »Još nijesmo tako napredovali da to možemo riješiti. Tražimo nove optičke mjere, ali se uplićemo u sve veće teškoće i egzigencije.«²⁴

Ovakvo priznanje, ovakav debacle dispensira od komentara. Radi se o infantilnim pokušajima rušenja onoga što se ne pozna. To je borba

21. SV. TOMA, II—II, 106, 2.

22. J. LECLERCQ, *Saisir la vie à pleins mains*, 1965, str. 26-35; PINCKAERS, nav. dj. str. 30.

23. I. LEPP, nav. dj. str. 90—91; M. ORAISON, *Une morale pour notre temps*, 1964, str. 104, 109 i sl.

24. M. ORAISON, nav. dj. str. 141, 156.

s Don Quijoteovim vjetrenjačama. Nabujalost čuvstava, primitivni entuzijizam, nervozni mentalitet i sl. mogu nam donekle tumačiti ovakve ispade, iako ih možemo ocijeniti također kao pubertetski nezrele.

Prva smjernica za praksu, mislim, bila bi ova: držati se crkvenog učiteljstva. To u ime Krista koji je Crkvu ustanovio, povjerio joj učiteljsku vlast, kao i u ime ovlaštenja što smo ga primili od Crkve da budemo prenosioci njene nauke, njena duha. Crkva svakom od nas upućuje riječi upravljene od sv. Pavla Timoteju: »O Timoteju! Čuvaj zakladu! Izbjegavaj svjetovna i isprazna prepričavanja i rasprave lažne znanosti. Neki, pristupajući uz nju, otpadoše od vjere. Neka milost bude s vama!« (1 Tim 6, 20—21).

Drugo: Iskreni »*mea culpa*« s obzirom na sve što smo nekritički primili, usvojili, predali drugima. Otvoreni prema današnjici, ali na čvrstom temelju tradicionalne nauke. »*Vetera novis augere*« — niti prekinuti s prošlošću niti je mehanički ponavljati. Evolucionarno a ne revolucionarno. Ono što crkveno učiteljstvo čini službeno i auktoritativno, mi možemo i sami, ali pažljivo i u ovisnosti o njegovim smjernicama. Crkvenu nauku ćemo učiti, tumačiti, raščlanjivati, primjenjivati na suvremene probleme, ali uvijek »*in eodem sensu eademque sententia*«.

Treće: Zadatak što čeka moraliste vrlo je težak. Treba početi. Težak je s više gledišta. Jedan razlog težine je i u tome što neoteolozi poplavljuju tržište knjigama. Mnogi, osobito mlađi, zavode se blistavim stilom, zvučnim izrazima popraćenim emocijama zazora od tradicionalne moralke, koju oni ironiziraju. Jedan od pionira umjerene, nove moralke piše da se ti pisci gube u nekoj vrsti idejne anarhije, da nastupaju spontanom, nekontroliranim sudovima, ponajčešće i nerazboritim.²⁵ Zbog toga dužnost je profesora, rektora sjemeništa, duhovnika i sl. da budno paze na tu literaturu, jer korist je od nje problematična, šteta vrlo vjerojatna. Nije uvijek lako uvidjeti žalac neispravnosti što se u toj literaturi krije.

Četvrto: Poslušajmo uputstvo Koncila. U Dekretu »*De institutione sacerdotali*« od 28. X 1965. u br. 16. govori se o moralci: »Neka se uloži posebna briga oko usavršavanja moralne teologije; neka se iznosi znanstveno; neka se više hrani naukom Svetog pisma; neka razjašnjuje uzvišen poziv vjernika u Kristu i njihovu obavezu da donesu plod u ljubavi za spas svijeta.«

U ovim riječima sadržane su ove dužnosti: posvetiti moralci posebnu pažnju; obrađivati je po zahtjevima znanosti; nastojati da se njeno obrađivanje ažurira; više se pozivati na Sv. pismo; centrirati njeno naučavanje oko Kristove nauke i njegova života; sa svih strana pokazivati što čeka vjernike u životu na bazi ucjepljenja u Krista; i život i moralku orijentirati prema djelotvornoj ljubavi za spas svijeta, tj. promicati moralku koju su i prije Koncila neki nazvali »moralca prijateljske lju-

---

25. J. LECLERCO, nav. dj. str. 40. Kakvim se metodama u praksi služe neki neoteolozi to je kulturnom čovjeku dosta neshvatljivo. Te postupke opisuje kratkim potezima MALTHA u nav. dj. str. 247 i sl.

bavi.«²⁶ To je moralka jedinstva, a to uključuje najprije jedinstvo vjernih i katolika međusobno.

Najbolji komentar ovim riječima neka budu riječi Pavla VI u govoru od 25. XII 1965. On je rekao da se na Konciju odigrao susret Crkve sa samom sobom. Susret u vjeri, naučavanju, misiji spasa. Nije dovoljno reći da se susrela, suočila sa samom sobom, nego radije s Kristom. Tko bi zastupao neki »malinteso aggiornamento« — loše shvaćeno prilagođivanje — krivo bi shvatio taj susret. Uostalom, takav postupak davno je osudio naš predšasnik Ivan XXIII (ASS 1962, str. 675). Crkva je postala svjesna sebe, svoje misije, ali to ne znači da usvaja duh vremena u onome što ono nosi kao defektno. Niti se vrijednost Koncila smije shvatiti tako da se postave nade u krhke ideologije profanih sistema. Niti se smije prigrliti bilo koji pogrešni mentalitet kao da se radi o nekoj historijskoj, fatalnoj nuždi. Nije dovoljno ni retuširati pokoji sporedni kanonski propis.²⁷

Što je potrebno? Naći Krista. S njim se sastati, suočiti, suživjeti na što je moguće svjesniji način, da se može istinski reći:

»Za mene je uistinu život Krist...« (Fil 1, 21).

SUMMARIUM

In hoc articulo »nova moralis« agitur. Illa quae negat vel quae saltem in dubium vertit moralem traditionalem Ecclesiae. Huius »novae moralis« capita doctrinae afferuntur tum in genere tum in specie. Fontes quoque eiusdem assignantur directi et indirecti. Auctor articuli monet lectores Magisterium Ecclesiae multa minime in favorem huius »novae moralis« protulisse verba, et haec impigre in animum insculpenda sunt, cum sine infallibili duce homo proclivis est exspatiari. Iure optime Ecclesia monet contra exaggeratos novitatum amatores, nam »nova moralis« quae extrema vel radicalis nuncupatur, dogmata quoque Ecclesiae praesumit crisi subiicere. Multa igitur moralista debet scire antecedenter ut valeat tum neothelogistarum vitare scopulos, tum corrigere quae corrigenda in modo tradendi usualis theologiae moralis veniunt. Verum vult theologiae moralis progressum, qui non omittit procedere iuxta effatum »vetera novis augere« ita ut progressus fiat »eodem sensu eademque sententia«, secundum quod dogmatum progressus intellegitur.

26. PINCKAERS, nav. dj. str. 31, 43.

27. PAVAO VI u postkoncilskim govorima najčešće se navraća na to da odvrti duhove od varavih nada u neke radikalne reforme. Rekao je i talijanskim biskupima dne 6. XII 1965. da ima mnogo svetinja koje treba čuvati i braniti. Zašto? Ili su dio vjerskog poklada koji se ne može izmijeniti niti reformirati ili predstavljaju baštinu katoličke tradicije. U toj tradiciji gledamo duh Crkve. Ne bi bilo nikako pametno tu baštinu mijenjati. Najglavnija reforma oko koje treba nastojati jest reforma unutarnjosti, obraćenje srca, rast u ljubavi prema Kristu i njegovoj Crkvi (15. XII 1965).